

Od karme do svjesnosti

Lavoslav Čaklović
PMF-MO

<https://web.math.pmf.unizg.hr/~caklovic/eseji/od.karme.do.svjesnosti.pdf>

Sadržaj

- ① **Izreke**
Kant, . . . , Poincaré
- ② **Citta**
Patañjali
Pouzdana izvori znanja
- ③ **Broj**
Jednakobrojčanost
Navya-Nyāya
Frege
Moderan pristup
- ④ **Prostor-vrijeme**
Prostor. Poincaré
Mjerenje gibanja. Sat
- ⑤ **Neki principi mišljenja**
PIP
- ⑥ **Holografski Svemir. Bergson**
Uloga tijela
Multiplicitet
Percepcija
Memorija
- ⑦ **Ahaṃkāra. Kreator osobnosti**
- ⑧ **Univerzalna svijest**
- ⑨ **Pogovor**

Izreke

*Ključno pitanje nije kako sebe možemo dovesti do razumijevanja svijeta, nego kako **svijet nama dolazi da postane razumljiv.***

Kant

Bez promjene nema vremena.

Aristotel

Matematičke teorije nemaju za cilj otkrivati pravu prirodu stvari; to su pretjerana očekivanja. Njihov jedini cilj je uskladiti prirodne zakone proizašle iz iskustva, a koje, bez pomoći matematike, ne bismo mogli niti formulirati.

Poincaré

Izreke

Ključno pitanje nije kako sebe možemo dovesti do razumijevanja svijeta, nego kako svijet nama dolazi da postane razumljiv.

Kant

*Bez **promjene** nema vremena.*

Aristotel

Matematičke teorije nemaju za cilj otkrivati pravu prirodu stvari; to su pretjerana očekivanja. Njihov jedini cilj je uskladiti prirodne zakone proizašle iz iskustva, a koje, bez pomoći matematike, ne bismo mogli niti formulirati.

Poincaré

Izreke

Ključno pitanje nije kako sebe možemo dovesti do razumijevanja svijeta, nego kako svijet nama dolazi da postane razumljiv.

Kant

Bez promjene nema vremena.

Aristotel

Matematičke teorije nemaju za cilj otkrivati pravu prirodu stvari; to su pretjerana očekivanja. Njihov jedini cilj je uskladiti prirodne zakone proizašle iz iskustva, a koje, bez pomoći matematike, ne bismo mogli niti formulirati.

Poincaré

Izreke

Prostor smo dobili rođenjem, a vrijeme mišljenjem.

Vede

To što percipiramo je najbolja aproksimacija onoga što je tamo vani.

Anil Seth, neuroznanstvenik, TED (2017)

Svjesnost nije moguće objasniti, ona omogućava da druge stvari i pojave objašnjavamo u terminima svjesnosti.

Bernardo Castrup (filozof i znanstvenik)

Izreke

Prostor smo dobili rođenjem, a vrijeme mišljenjem.

Vede

*To što percipiramo je najbolja aproksimacija onoga što je
tamo vani.*

Anil Seth, neuroznanstvenik, TED (2017)

*Svjesnost nije moguće objasniti, ona omogućava da druge
stvari i pojave objašnjavamo u terminima svjesnosti.*

Bernardo Castrup (filozof i znanstvenik)

Izreke

Prostor smo dobili rođenjem, a vrijeme mišljenjem.

Vede

To što percipiramo je najbolja aproksimacija onoga što je tamo vani.

Anil Seth, neuroznanstvenik, TED (2017)

Svjesnost nije moguće objasniti, ona omogućava da druge stvari i pojave objašnjavamo u terminima svjesnosti.

Bernardo Castrup (filozof i znanstvenik)

Izreke

Tamo gdje smisao i značenje posve nedostaju ne može biti govora niti o znaku niti o definiciji.

Gotlieb Frege (logičar)

Nešto se giba, ne zato što je sad ovdje, a tamo u neko drugo sada, nego zato što u jednom te istom sada ono je ovdje i nije ovdje, jer u tom ovdje ono jest i nije u isto vrijeme.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (filozof)

Ono o čemu ne možemo govoriti moramo šutjeti.

Ludwig Wittgenstein (filozof)

Izreke

Tamo gdje smisao i značenje posve nedostaju ne može biti govora niti o znaku niti o definiciji.

Gotlieb Frege (logičar)

Nešto se giba, ne zato što je sad ovdje, a tamo u neko drugo sada, nego zato što u jednom te istom sada ono je ovdje i nije ovdje, jer u tom ovdje ono jest i nije u isto vrijeme.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (filozof)

Ono o čemu ne možemo govoriti moramo šutjeti.

Ludwig Wittgenstein (filozof)

Izreke

Tamo gdje smisao i značenje posve nedostaju ne može biti govora niti o znaku niti o definiciji.

Gotlieb Frege (logičar)

Nešto se giba, ne zato što je sad ovdje, a tamo u neko drugo sada, nego zato što u jednom te istom sada ono je ovdje i nije ovdje, jer u tom ovdje ono jest i nije u isto vrijeme.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (filozof)

Ono o čemu ne možemo govoriti moramo šutjeti.

Ludwig Wittgenstein (filozof)

Citta. Patañjali

Onaj dio inteligencije koji je neukaljan memorijom i identifikacijom, koji je iznad intelekta i prosudbe i koji čini sponu uma sa svjesnošću u Vedskoj tradiciji naziva se *citta*. Taj dio naše egzistencije nije u dohvatu intelekta, u najkraćim crtama to *je spona ili manifestacija svjesnosti na individualnoj razini*.

Yogaḥ chittavṛtti nirodhaḥ.

Joga je u smirivanju vrtloga uma.

Patañjali (sutra 1.2)

Razumijevanje naše uloge u toj manifestaciji nazivamo znanjem. Joga je i put i cilj u tom razumijevanju.

Pouzdana izvori znanja — *pramana*

Pratyakṣa — percepcija (vanjska, unutrašnja, intuicija)

Anumāṇa — zaključivanje, argumentiranje (logika)

Śabda — pouzdano svjedočenje (reference, riječ, autoritet)

Pouzdana izvori znanja — *pramana*

Pratyakṣa — percepcija (vanjska, unutrašnja, intuicija)

Anumāṇa — zaključivanje, argumentiranje (logika)

Śabda — pouzdano svjedočenje (reference, riječ, autoritet)

Razne škole dodaju još neke izvore. Zanimljivo je da yoga literatura prepoznaje i *false knowledge* ili loše zaključivanje (uzrok \mapsto posljedica).

Jednakobrojčanost

Broj. Navya-Nyāya škola (13. st.)

- Stol ima drvene noge.
- Stol ima četiri noge.

(1) Nyāya tvrdi da je svojstvo 'drvenosti' prisutno u nogama stola prema principu nasljeđivanja i za svaku nogu možemo reći da je 'drvena'.

(2) Međutim, reći da je svaka noga 'četiri-tasta' nema smisla jer 'kvaliteta četiri' nije prenosiva na dijelove objekta. To je kvaliteta pridružena skupnosti (*vyāsajya-vṛtti-dharma*¹).

Kvaliteta 'četiri-tost' nije distributivna, već kolektivna.

Nyāya ide tako daleko da tvrdnju: "Stol ima četiri noge" smatra nekorektnom i da bi trebalo reći: "broj nogu od stola je četiri."

¹Kvaliteta koja se združeno pojavljuje

Broj. Frege (1884)

Nositelji broja su *koncepti* (*pojmovi, predodžbe*) a ne *objekti* (stvari).

Broj. Frege (1884)

Nositelji broja su *koncepti* (*pojmovi, predodžbe*) a ne *objekti* (stvari).

"Kit" je neodređeni pojam koji ne imenuje nikakvo pojedino biće.

Broj. Frege (1884)

Nositelji broja su *koncepti* (*pojmovi, predodžbe*) a ne *objekti* (stvari).

"Kit" je neodređeni pojam koji ne imenuje nikakvo pojedino biće.
"Kitovost" nema određenje sve dok se ne ukaže na konkretnu životinju.

Broj. Frege (1884)

Nositelji broja su *koncepti* (*pojmovi, predodžbe*) a ne *objekti* (stvari).

"Kit" je neodređeni pojam koji ne imenuje nikakvo pojedino biće.
"Kitovost" nema određenje sve dok se ne ukaže na konkretnu životinju.

Sabirajuća snaga koncepta daleko nadmašuje ujedinjujuću snagu apercepcije (poimanja, skupovi). Koncepti objedinjuju objekte u smislu da vrijednost koncepta na objektu poprima vrijednost istinitosti. (1 ili 0, da ili ne).

Oznaka

$\#f$ broj pridružen konceptu f .

To je proširenje koncepta jednakobrojčan f .

Prirodni brojevi

Niz koncepata

$$C_0 = [\lambda x : x \neq x]$$

$$C_1 = [\lambda x : x = \#C_0]$$

$$C_2 = [\lambda x : x = \#C_0 \vee x = \#C_1]$$

$$C_3 = [\lambda x : x = \#C_0 \vee x = \#C_1 \vee x = \#C_2]$$

itd.

i uvodimo oznake za njima pridružene brojeve:

$$0 = \#C_0$$

$$1 = \#C_1$$

$$2 = \#C_2$$

$$3 = \#C_3$$

itd.

von Neumannova definicija broja

U procesu nabiranja važan je redoslijed, tko je prvi, drugi, treći... što nazivamo *ordinalnost*. Broj kao naznaka količine pridjeljen mnoštvu ne nosi u sebi uređaj, bar ne na prvi pogled.

Pokušaji da se takav *kardinalni broj* razumije bez ordinalnosti u povijesti matematike u pravilu završava nekom vrstom kontradikcije (Russelov paradoks).

Definicija (von Neumann)

Kardinalni broj skupa X je najmanji ordinal α za koji su α i X ekvipotentni (jednakobrojčani).

Prostor (Poincaré, 2013, 18. st.)

Psihokinetički prostor je prostor našeg djelovanja. To je nakupina svih biokemijskih zapisa u našoj memoriji o mogućim dohvatima objekata na koje djelujemo. Matematički gledano to je prostor generiran s beskonačno mnogo parametara.

Matematički prostor je dogovorena konstrukcija pomoću koje izmjenjujemo naša osobna iskustva vezana uz makroskopske pojave.

Metrika je također stvar dogovora. Ne može se dokazati je li živimo u euklidskoj metrici (klasična mehanika) ili hiperboličkoj (spec. teorija relativnosti). To su samo dva različita modela.

Mjerenje gibanja

Slika 1: Mjerenje gibanja

Princip isključenja proizvoljnosti

Sve ono što je posljedica slučaja (neodređenosti), hira ili impulsa i što nije po nužnosti, razumno ili principijelno, nazivamo *proizvoljnim*.

Definicija (PIP)

U konstrukciji svake teorije treba težiti izbjegavanju proizvoljnosti što je moguće više. Takav pristup razumijevanju nazivamo *princip isključenja proizvoljnosti (PIP)*.

Leibnizov princip dovoljnog razloga (von Leibniz, 1714)

PIP implicira princip:

Ako ne postoji razlog, nećemo praviti razlike.

PDR tvrdi da sve mora imati (dovoljan) razlog ili uzrok svog postojanja. Jedan je od najosporavanijih principa u povijesti filozofije u svim svojim varijantama.

Leibniz ga je shvaćao kao samo-eksplanatornu tvrdnju koja proizlazi iz njegovog razumijevanja 'dovoljnog razloga'.

Kantov kategorički imperativ

PIP, kako se čini na prvi pogled, ima bliskosti s Kantovim kategoričkim imperativom:

Djeluj tako da maksima tvog djelovanja može postati univerzalnim zakonom.

(Kant, 1993, 4:421)

Zahtjev univerzalne primjene je upravo isključenje svih proizvoljnosti koje be se mogle pojaviti u primjeni maksime od strane različitih pojedinaca. *Moralno djelovanje treba biti oslobođeno proizvoljnosti.*

Bergson (1911)

Opažanje.

Naše tijelo obilježava dijelove i vidove materije na koje bismo mogli utjecati: naše opažanje odmjerava naše *moguće djelovanje* na stvari i ograničava se na predmete koji aktualno utječu na naša čula i pripremaju naše pokrete.

Dohvaćanje memorije.

Uloga tijela nije skladištenje sjećanja, već da odabere ono sjećanje koje će upotpuniti i rasvijetliti sadašnju situaciju što se tiče konačnog djelovanja (prepoznavanje po namjeni).

Moje tijelo je centar univerzuma.

Multiplicitet

Ključno pitanje nije kako sebe možemo dovesti do razumijevanja svijeta, nego kako svijet nama dolazi da postane razumljiv. (Kant)

Multiplicitet

Ključno pitanje nije kako sebe možemo dovesti do razumijevanja svijeta, nego kako svijet nama dolazi da postane razumljiv. (Kant)

Nama se svijet prikazuje dvojako:

- 1) Kao statična struktura, u formi pejzaža — forma *prostora*.
- 2) U formi uzastopnosti, forma koja ne proizlazi iz direktne percepcija već iz memorijskih zapisa — forma *vremena*.

I jedna i druga pojavnost u svojim najapstraktnijim formama su dvije razne manifestacije broja, ono što je Bergson nazvao *multiplicitet*.

Percepcija. Hologram

Materijalizam. Svijet je materija koja posjeduje skrivenu moć da nam se prikazuje.

Idealizam nastoji reducirati materiju na reprezentaciju koju o njoj kreiramo.

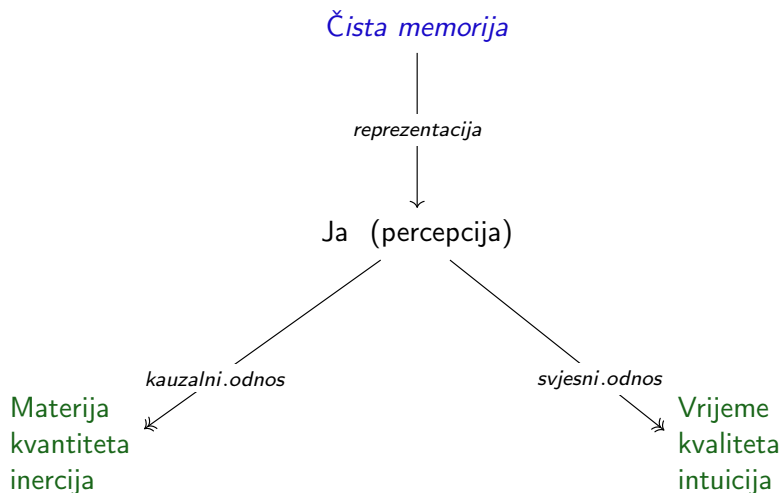
Bergson koristi termin *slika* za svaku senzaciju (osjećaj, opažanje) i u terminima slike redefinira problem percepcije kao poveznice između materijalizma i idealizma.

Slika 2: Reprezentacija slike putem percepcije.

materija → slika $\xrightarrow{\text{percepcija}}$ reprezentacija

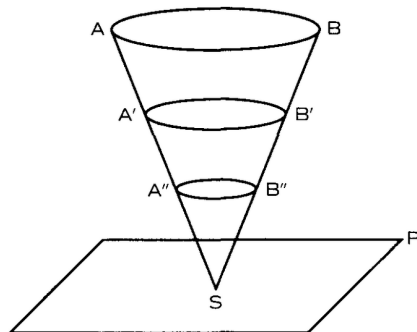
Reprezentacija je redukcija slike, one se ne razlikuju po svojoj prirodi. Percepcija je tranzicija iz slike po sebi u sliku za mene.

Sljedeći dijagram prikazuje suštinu Bergsonove metafizike (Bergson, 1939).

Memorijski stožac

Slika 3: Bergsonov memorijski stožac

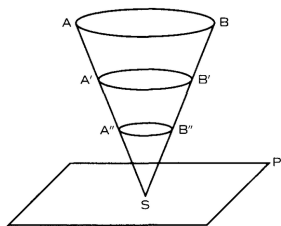
P – ravnina djelovanja (sadašnjost, aktualna reprezentacija univerzuma), $A..B$ – čisto sjećanje, $A'..B'$ – zamućeno sjećanje, S – ja.

Sadašnjost za mene

- Ovdje se ne pita što je granica između prošlosti i budućnosti na uspostavljenoj vremenskoj liniji, to nije pitanje iz matematike, *to je pitanje svjesnosti mojih osjećaja i naznake mojih namjera.*

Sadašnjost za mene

- Ovdje se ne pita što je granica između prošlosti i budućnosti na uspostavljenoj vremenskoj liniji, to nije pitanje iz matematike, to je pitanje svjesnosti mojih osjećaja i naznake mojih namjera.
- U tom smislu moja sadašnjost traje, zadire u neposrednu prošlost (memoriju) i priprema me za djelovanje koje će odrediti neposrednu budućnost.

Sadašnjost za mene

- Ovdje se ne pita što je granica između prošlosti i budućnosti na uspostavljenoj vremenskoj liniji, to nije pitanje iz matematike, to je pitanje svjesnosti mojih osjećaja i naznake mojih namjera.
- Citiram Bergsona:

Već samim činom što govorim o trenutačnim zbivanjima govorim o nečemu što je već završilo. To psihološko stanje koje nazivam "moja sadašnjost" je percepcija neposredne prošlosti i određivanje neposredne budućnosti.

Neposredna prošlost je osjećaj koji izražava dugi niz elementarnih procesa, a neposredna budućnost je, ako se određuje, akcija ili pokret. Moja sadašnjost je nedjeljiva cjelina u kojoj se osjećaj produžuje u akciju — to je u suštini senzorno-motorna cjelina.

Ahaṃkāra³. Kreator osobnosti

Tko ili što proživljava individualno iskustvo?

Dva su ekstremna pogleda na jastvo — jastvo je stvarna, neovisna pojava ili je ono iluzija.

²2. st.n.e. Jedan od najeminentnijih filozofa indijske budističke filozofije

³Literalno, *ahaṃ* znači "ja", a *kāra* znači "kreirati". Ahaṃkāra imenuje ili boji senzorne utiske sa "sviđa mi se", "ne volim", "moje" i stoga je to kreator identiteta "uočljive individualne cjeline". *Encyclopaedia Britannica* ahaṃkāru tumači kao "pogrešnu pretpostavku osobnosti". Tu nema ništa pogrešnog, ahaṃkāra je proces, a ne entitet.

Ahaṃkāra³. Kreator osobnosti

Tko ili što proživljava individualno iskustvo?

Dva su ekstremna pogleda na jastvo — jastvo je stvarna, neovisna pojava ili je ono iluzija. Pogledajmo što kaže Nāgārjuna².

²2. st.n.e. Jedan od najeminentnijih filozofa indijske budističke filozofije

³Literalno, *ahaṃ* znači "ja", a *kāra* znači "kreirati". Ahaṃkāra imenuje ili boji senzorne utiske sa "sviđa mi se", "ne volim", "moje" i stoga je to kreator identiteta "uočljive individualne cjeline". *Encyclopaedia Britannica* ahaṃkāru tumači kao "pogrešnu pretpostavku osobnosti". Tu nema ništa pogrešnog, ahaṃkāra je proces, a ne entitet.

Ahaṃkāra³. Kreator osobnosti

Tko ili što proživljava individualno iskustvo?

Dva su ekstremna pogleda na jastvo — jastvo je stvarna, neovisna pojava ili je ono iluzija. Pogledajmo što kaže Nāgārjuna².

Jastvo je konstrukt koji nudi viziju nezavisnog subjekta iskustva i djelovanja (srednji put).

²2. st.n.e. Jedan od najeminentnijih filozofa indijske budističke filozofije

³Literalno, *ahaṃ* znači "ja", a *kāra* znači "kreirati". Ahaṃkāra imenuje ili boji senzorne utiske sa "sviđa mi se", "ne volim", "moje" i stoga je to kreator identiteta "uočljive individualne cjeline". *Encyclopaedia Britannica* ahaṃkāru tumači kao "pogrešnu pretpostavku osobnosti". Tu nema ništa pogrešnog, ahaṃkāra je proces, a ne entitet.

Ahaṃkāra³. Kreator osobnosti

Tko ili što proživljava individualno iskustvo?

Dva su ekstremna pogleda na jastvo — jastvo je stvarna, neovisna pojava ili je ono iluzija. Pogledajmo što kaže Nāgārjuna².

Jastvo je konstrukt koji nudi viziju nezavisnog subjekta iskustva i djelovanja (srednji put).

Drugim riječima, jastvo postoji ovisno o uvjetima i uzrocima, uključujući i način kako ga mentalno zahvaćamo i imenujemo.

²2. st.n.e. Jedan od najeminentnijih filozofa indijske budističke filozofije

³Literalno, *ahaṃ* znači "ja", a *kāra* znači "kreirati". Ahaṃkāra imenuje ili boji senzorne utiske sa "sviđa mi se", "ne volim", "moje" i stoga je to kreator identiteta "uočljive individualne cjeline". *Encyclopaedia Britannica* ahaṃkāru tumači kao "pogrešnu pretpostavku osobnosti". Tu nema ništa pogrešnog, ahaṃkāra je proces, a ne entitet.

Ahaṃkāra kao proces

Termin za osjećaj "ja jesam" ili "ja postojim" kao pojedinac, osjećaj koji se proteže u vremenu i koji mi nudi jedinstvenu perspektivu doživljaja u prvom licu, u *Sāṅkhya* i *Yoga* filozofiji naziva se *Ahaṃkāra*.

To nije stvar ili entitet, to je proces kreiranja vlastite osobnosti koji se dešava na više razina.

To je i proces i rezultat procesa i nemoguće ih je razlikovati kao što je ples nemoguće shvatiti i doživjeti bez plesanja.

To je doživljaj mene kao kreatora vlastitog mišljenja i činitelja mojih djela.

Što sve uvjetuje jastvo?

Prema (Thompson, 2015), jastvo se kreira na tri razine — *biološkoj, neurološko-psihološkoj i socijalnoj* i tu osobnost možda je najbolje razumjeti kao samoorganizirajući ili *autopoietički* sustav⁴. To je skup procesa koji se uzajamno određuju i podržavaju i čine prepoznatljiv sustav odvojen od svoje okoline.

⁴ *Autopoieza* ili *samo-održivost* je koncept kojeg su uveli biolozi Humberto Maturana i Francisco Varela (1973) kako bi razlikovali živo od neživog. Autopoietički sustav je mreža povezanih komponenti (procesa) na način da komponente u interakciji stvaraju tu istu mrežu koja ih je proizvela. Niklas Luhmann (1988) je tu ideju iskoristio za tezu da su i društvene mreže samo-organizirajuće i samo-održive, bitni konstituenti mreže nisu pojedinci – činitelji, kao što se to obično zamišlja, već komunikacija. Za razliku od koncepta autopoieze kako je zamišljaju Maturana i Varela, Luhnannova komunikacijska mreža bazirana je na odlukama pojedinaca i dijelova mreže koje povratno utječu na mrežu kao cjelinu i same pojedince.

Jastvo je uvjetovano.

- Biološka sredina,
Na biološkoj razini, autopoietički sustav proizvodi vlastite molekularne komponente, uključujući i granicu koja definira što je unutar, a što je van sustava.
Tipičan primjer takvog sustava je *stanica*. Stanica kao cjelina pruža potrebne uvjete za sve stanične kemijske reakcije i sama je podržana tim procesima.

Jastvo je uvjetovano.

- Biološka sredina, (bakterija, stanica).
- Neurološko-psihološka razina, Na koji način mozak i nervni sustav nadopunjavaju opisanu bazičnu samoorganiziranost?

Konkretnije pitanje je: "Kako pas koji trči za zecom postiže to da sve njegove stanice čine to isto poprimajući formu psa u gibanju?"

To je *osjetilno-motorička struktura* koja je struktura s povratnim vezama.

Najbanalniji primjer osjetilno-motoričkog ciklusa je *disanje i osjećaj disanja* koji doprinosi tjelesnom doživljaju vlastite posebnosti.

Jastvo je uvjetovano.

- Biološka sredina, (bakterija, stanica).
- Neurološko-psihološka razina, (osjetilno-motorička struktura)
- Socijalna razina. *U socijalnom okruženju pojedinac percipira sebe kao jedinku* u mnoštvu njemu sličnih koji djeluju kao razvojni i korektivni faktor u kreiranju jastva.

Test osobnosti.

Jastvo je uvjetovano.

- Biološka sredina,
(bakterija, stanica).
- Neurološko-psihološka razina,
(osjetilno-motorička struktura)
- Socijalna razina.
(pojedinaac – mnoštvo)
- Je li jastvo iluzija?

Jedno od najsofisticiranijih negiranja jastva dolazi od indijske budističke škole Yogācāra. U osnovi tog negiranja leži ideja da se individualni tok svijesti mentalno predstavlja kao da pripada samom sebi. Jedan dio mentalnog toka označava drugi dio toka kao jastvo. Dio mentalnog toka ne može u cijelosti biti "Ja".

Jastvo je uvjetovano.

- Biološka sredina,
(bakterija, stanica).
- Neurološko-psihološka razina,
(osjetilno-motorička struktura)
- Socijalna razina.
(pojedinaac – mnoštvo)
- Je li jastvo iluzija?

Koncept jastva kao supstance ima svoje utočište u filozofiji, a ne u svakodnevnom iskustvu. Pojava jastva kao nezavisnog je posve prirodna. Kad god percipiramo tok misli — subjekt iskustva se prirodno javlja, a tada se jastvo javlja kao nešto različito od toka misli jer ono je baš to što jastvo jest — zavisni konstrukt samostalnog subjekta iskustva i djelovanja.

Jastvo je uvjetovano.

- Biološka sredina,
(bakterija, stanica).
- Neurološko-psihološka razina,
(osjetilno-motorička struktura)
- Socijalna razina.
(pojedinaac – mnoštvo)
- Je li jastvo iluzija?

Iluzija je davanje jastvu nezavisno postojanje, jednako kao shvaćanje slike kao da biva u ogledalu.

Univerzalna svijest

Što je bilo prije, kokoš ili jaje?

Univerzalna svijest

Što je bilo prije, kokoš ili jaje?

Pitanje postavlja u vremenski odnos dijelove nečega što je cjelovito. Kokoš i jaje zajedno su nešto cjelovito, simbol kokošje vrste, na primjer, i ne postoje jedno nezavisno od drugog.

To ujedno sugerira da vrijeme kao okvir za separaciju pojedinih entiteta nije uvijek prihvatljivo. Nadalje, u pitanju je prisutna i cirkularnost "uzroka" i "posljedice" koje bez rasprave stavljamo u vremenski odnos, a da pri tome nismo sigurni niti što je uzrok niti što je posljedica niti što je vrijeme.

Univerzalna svijest

Što je bilo prije, kokoš ili jaje?

Traženje odgovora na takva pitanja je traženje okvira u kojem živimo, radimo i razmišljamo.

Univerzalna svijest

Što je bilo prije, kokoš ili jaje?

Traženje odgovora na takva pitanja je traženje okvira u kojem živimo, radimo i razmišljamo.

Je li Bog stvorio čovjeka ili je čovjek stvorio Boga?

Leibnizovo shvaćanje Boga.

Leibniz poima Boga kao entitet kojeg bi trebalo shvatiti kao prizmu kroz koju bi trebalo pojmiti sva ostala bića.

Takav stav izražava potrebu za nečim što će objasniti već prisutno i aktivno postojanje, neki zajednički nazivnik ili izvor svega što postoji.

Drugim riječima svijet je manifestacija nečeg univerzalnog ili u Leibnizovoj terminologiji svijet je samo jedna reprezentacija primordijalne harmonije.

Leibnizovo shvaćanje Boga.

Leibniz poima Boga kao entitet kojeg bi trebalo shvatiti kao prizmu kroz koju bi trebalo pojmiti sva ostala bića.

Takav stav izražava potrebu za nečim što će objasniti već prisutno i aktivno postojanje, neki zajednički nazivnik ili izvor svega što postoji.

Drugim riječima svijet je manifestacija nečeg univerzalnog ili u Leibnizovoj terminologiji svijet je samo jedna reprezentacija primordijalne harmonije.

Moderna fizika u potrazi za teorijom svega prvotnu harmoniju zamjenjuje s kristalnom rešetkom u 8-imenzionalnom prostoru, a svjesnost uzima kao nezavisnu varijablu za koju još ne zna kako ju upotrijebiti.

Jedno u svemu i sve u jednom.

Ono što je zajedničko i Leibnizu i teoriji svega je da postojanje manifestacije proslazi iz percepcije, tj. da je manifestacija posljedica prisutnosti promatrača.

Ako smijem povezati Leibniza, teoriju svega i tradicionalnu filozofiju istoka onda su materija i reprezentacija odraz nečeg univerzalnog. Pjesnički rečeno, to *univerzalno treba materiju da bi se u njoj odražavalo, jednako kao što materija treba univerzalno da bi u njemu pronalazila svoj smisao.*

Jedno u svemu i sve u jednom.

Ono što je zajedničko i Leibnizu i teoriji svega je da postojanje manifestacije prozlaži iz percepcije, tj. da je manifestacija posljedica prisutnosti promatrača.

Ako smijem povezati Leibniza, teoriju svega i tradicionalnu filozofiju istoka onda su materija i reprezentacija odraz nečeg univerzalnog. Pjesnički rečeno, to *univerzalno treba materiju da bi se u njoj odražavalo, jednako kao što materija treba univerzalno da bi u njemu pronalazila svoj smisao.*

Taj odnos nije hijerarhijski kako ga doživljavaju velike svjetske religije, to je prožimajući odnos kao što je to autopoietski odnos cjeline i njenih dijelova u svakom živom biću i njegovim stanicama.

Jedno u svemu, sve u jednom.

Gdje sam ja u svemu tome (bis)?

Gdje sam ja u svemu tome (bis)?

Zamijenio sam maternicu moje mame, s maternicom Univerzuma.

Gdje sam ja u svemu tome (bis)?

Zamijenio sam maternicu moje mame, s maternicom Univerzuma.
Imao sam povjerenja u nju i ona je imala povjerenje u mene.

Gdje sam ja u svemu tome (bis)?

Zamijenio sam maternicu moje mame, s maternicom Univerzuma.
Imao sam povjerenja u nju i ona je imala povjerenje u mene.
Hranila me ljubavlju i mogao sam sve i svašta.

Gdje sam ja u svemu tome (bis)?

Zamijenio sam maternicu moje mame, s maternicom Univerzuma.
Imao sam povjerenja u nju i ona je imala povjerenje u mene.
Hranila me ljubavlju i mogao sam sve i svašta.
Sad se hranim svime i svačime i imam opstipaciju.

Gdje sam ja u svemu tome (bis)?

Zamijenio sam maternicu moje mame, s maternicom Univerzuma.
Imao sam povjerenja u nju i ona je imala povjerenje u mene.
Hranila me ljubavlju i mogao sam sve i svašta.
Sad se hranim svime i svačime i imam opstipaciju.
U školi sam naučio da je $2+2=4$, ali nisam naučio reći 'oprosti'.

Gdje sam ja u svemu tome (bis)?

Zamijenio sam maternicu moje mame, s maternicom Univerzuma.
Imao sam povjerenja u nju i ona je imala povjerenje u mene.
Hranila me ljubavlju i mogao sam sve i svašta.
Sad se hranim svime i svačime i imam opstipaciju.
U školi sam naučio da je $2+2=4$, ali nisam naučio reći 'oprosti'.
Sad sam velik i zavidim većima od mene.

Gdje sam ja u svemu tome (bis)?

Zamijenio sam maternicu moje mame, s maternicom Univerzuma.

Imao sam povjerenja u nju i ona je imala povjerenje u mene.

Hranila me ljubavlju i mogao sam sve i svašta.

Sad se hranim svime i svačime i imam opstipaciju.

U školi sam naučio da je $2+2=4$, ali nisam naučio reći 'oprosti'.

Sad sam velik i zavidim većima od mene.

Uvjeren sam da sam pametan, a ne znam čemu pamet služi.

Gdje sam ja u svemu tome (bis)?

Zamijenio sam maternicu moje mame, s maternicom Univerzuma.

Imao sam povjerenja u nju i ona je imala povjerenje u mene.

Hranila me ljubavlju i mogao sam sve i svašta.

Sad se hranim svime i svačime i imam opstipaciju.

U školi sam naučio da je $2+2=4$, ali nisam naučio reći 'oprosti'.

Sad sam velik i zavidim većima od mene.

Uvjeren sam da sam pametan, a ne znam čemu pamet služi.

Mentalna kanta za smeće mi je puna, a ja je i dalje punim.

Gdje sam ja u svemu tome (bis)?

Zamijenio sam maternicu moje mame, s maternicom Univerzuma.

Imao sam povjerenja u nju i ona je imala povjerenje u mene.

Hranila me ljubavlju i mogao sam sve i svašta.

Sad se hranim svime i svačime i imam opstipaciju.

U školi sam naučio da je $2+2=4$, ali nisam naučio reći 'oprosti'.

Sad sam velik i zavidim većima od mene.

Uvjeren sam da sam pametan, a ne znam čemu pamet služi.

Mentalna kanta za smeće mi je puna, a ja je i dalje punim.

Možda je nešto pošlo krivo?

Gdje sam ja u svemu tome (bis)?

Zamijenio sam maternicu moje mame, s maternicom Univerzuma.

Imao sam povjerenja u nju i ona je imala povjerenje u mene.

Hranila me ljubavlju i mogao sam sve i svašta.

Sad se hranim svime i svačime i imam opstipaciju.

U školi sam naučio da je $2+2=4$, ali nisam naučio reći 'oprosti'.

Sad sam velik i zavidim većima od mene.

Uvjeren sam da sam pametan, a ne znam čemu pamet služi.

Mentalna kanta za smeće mi je puna, a ja je i dalje punim.

Možda je nešto pošlo krivo?

Možda je kriva moja mama?

Gdje sam ja u svemu tome (bis)?

Zamijenio sam maternicu moje mame, s maternicom Univerzuma.

Imao sam povjerenja u nju i ona je imala povjerenje u mene.

Hranila me ljubavlju i mogao sam sve i svašta.

Sad se hranim svime i svačime i imam opstipaciju.

U školi sam naučio da je $2+2=4$, ali nisam naučio reći 'oprosti'.

Sad sam velik i zavidim većima od mene.

Uvjeren sam da sam pametan, a ne znam čemu pamet služi.

Mentalna kanta za smeće mi je puna, a ja je i dalje punim.

Možda je nešto pošlo krivo?

Možda je kriva moja mama?

Yogaḥ chittavṛtti nirodhaḥ.

Literatura

- Bergson, H. (1939). *Matière at mémoire. Essai sur la relation du corps à l'esprit*. Les Presses universitaires de France, Paris. Elektronska verzija 2003 à Chicoutimi, Québec (Prvo izdanje 1911).
- Čaklović, L. (2023). Svjesnost.
<https://web.math.pmf.unizg.hr/~caklovic/eseji/svjesnost.pdf>.
- Kant, I. (1993). *Grounding for the metaphysics of morals*. Hackett, Indianapolis.
 Prijevod: James W. Ellington.
- von Leibniz, G. W. (1714). *Principes de la Nature et de la Grâce fondés en raison - Monadologie*. Garnier-Flammarion. https://fr.wikisource.org/wiki/Principes_de_la_nature_et_de_la_gr%C3%A2ce_fond%C3%A9s_en_raison.
- Poincaré, H. (2013). *The Foundations of Science: Science and Hypothesis, The Value of Science, Science and Method*. The Science Press, New York.
- Thompson, E. (2015). *Waking, dreaming, being : new light on the self and consciousness from neuroscience, meditation, and philosophy*. Columbia University Press, New York.